

Terugmeldingen van geringde Scholeksters rondom Didam en Giesbeek

Maarten Hageman

Inleiding.

Het jaar 2008 is door SOVON Vogelonderzoek Nederland uitgeroepen tot het jaar van de Scholekster. Een mooie gelegenheid om een artikel aan deze soort te wijden. Wie had 10 jaar geleden kunnen vermoeden dat deze soort in aantal achteruit zou gaan? Zo luidruchtig als ze vroeg in het voorjaar in ons werkgebied arriveren, zo geruisloos en stil verdwijnen ze eigenlijk weer. In september zijn nagenoeg alle Scholeksters weer verdwenen. Wat weten we eigenlijk van deze opvallende en fascinerende weidevogel? In dit artikel probeer ik aan de hand van terugmeldingen van geringde Scholeksters, uit ons werkgebied, een antwoord te geven op de volgende vragen:

- 1) Waar overwinteren 'onze' broedvogels en hun jongen?
- 2) Welke Scholeksters maken gebruik van de slaappleatsen?

Gegevens en materiaal

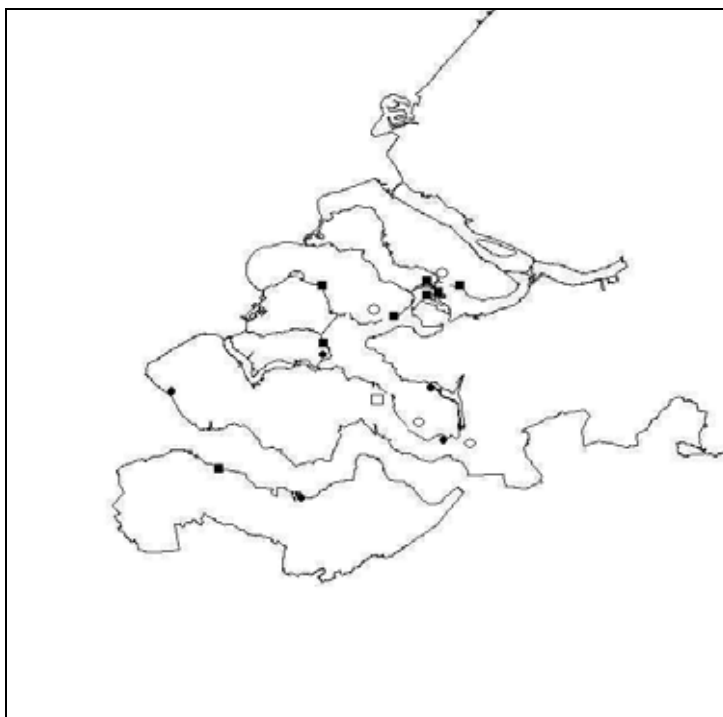
In het najaar heb ik een aantal (oud)ringers benaderd, voor terugmeldingen van Scholeksters, die in het werkgebied van de Vogelwerkgroep Arnhem geringd zijn. Van S. Waasdorp kreeg ik een overzicht met Scholeksters die hij in ons werkgebied heeft afgelezen. Ook mijn eigen terugmeldingen en aflezingen heb ik gebruikt. Totaal resulteerde dit in 214 terugmeldingen verdeeld over 70 verschillende individuen. Deze terugmeldingen heb ik allemaal in een Excel bestand gezet. Tabel 1 geeft een overzicht en een verdeling over het aantal beschikbare terugmeldingen. Verreweg de meeste terugmeldingen zijn afkomstig van vogels die levend afgelezen zijn op slaappleatsen.

Tabel 1. Overzicht aantal beschikbare terugmeldingen (stand 31-12-2006)

Conditie en hoe/waardoor	Terugmeldingen
Dood teruggemeld buiten het werkgebied, geschoten	11
Dood gevonden buiten het werkgebied, door koude	6
Dood gevonden buiten het werkgebied, verkeersslachtoffer	1
Levend afgelezen buiten het werkgebied met telescoop	2
Levend, gevangen en gecontroleerd buiten werkgebied	3
Levend, gevangen en gecontroleerd binnen werkgebied	11
Levend afgelezen op slaappleats binnen werkgebied m.b.v. telescoop	172
Levend, afgelezen elders binnen het werkgebied m.b.v. telescoop	8
Totaal	214

Overwinteringsgebied

De figuren 1 en 2 geven een overzicht van teruggemelde Scholeksters die in ons werkgebied zijn geringd, zowel broedvogels als nestjongen. In figuur 1 staan tevens de ringplaatsen vermeld van vogels die als volgroeide vogel zijn geringd in Zeeland en afgelezen in ons werkgebied.

Figuur 1 Herkomst en vindplaatsen in Zeeland van geringde Scholeksters in het werkgebied van de Vogelwerkgroep Arnhem.

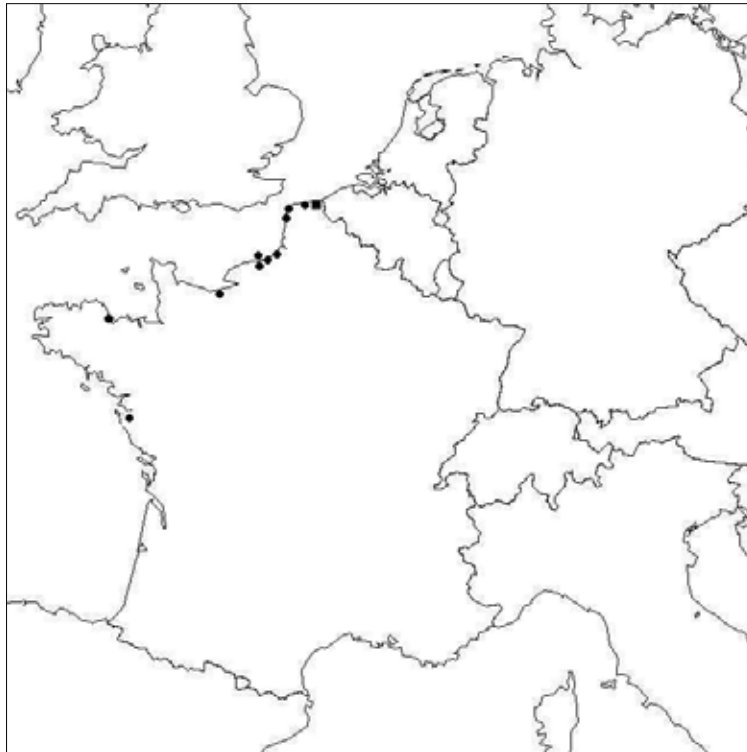
Legenda bij figuur 1:

- = Geringd als nestjong in het werkgebied en levend afgelezen/gecontroleerd.
- = Geringd als nestjong in het werkgebied en dood gevonden.
- = Geringd als broedvogel in het werkgebied en dood gevonden.
- = Geringd als volwassen vogels in Zeeland en afgelezen/gecontroleerd in werkgebied.

Tabel 2 geeft een overzicht van als nestjong geringde Scholeksters in het werkgebied en geschoten in Frankrijk. De meerderheid (91%) van de geschoten vogels in Frankrijk zijn jong (1^e levensjaar). De reden hiervan is waarschijnlijk onervarenheid en natuurlijk het gevaarlijke overwinteringsgebied. Frankrijk staat bekend als een land met een grote jachttraditie. Opvallend is de soms zeer snelle wegtrek uit ons werkgebied. Recordhouder is nestjong met ringnummer 5.267.969 welke nog dezelfde maand van ringen teruggemeld werd uit Frankrijk en dan te bedenken dat het kuiken op het moment van ringen nog niet eens kon vliegen! Dit beeld past mooi bij het aantalverloop in ons werkgebied. Vogels in het hart van Gelderland geeft aan dat bij de start van de rivierentellingen, begin september, de meeste Scholeksters al zijn vertrokken en dat vanaf juni al wegtrek plaatsvindt uit het broedgebied.

Cavé (1968), die de Torenvalk onderzocht, kwam tot de conclusie dat geschoten terugmeldingen een sterk vertekend beeld geven, vooral omdat de jachtdruk van land tot land zeer verschilt. Omdat er ook terugmeldingen zijn van jongen die het 1e levensjaar worden teruggemeld uit Zeeland kunnen we niet zonder meer aannemen dat alle jongen overwinteren in Frankrijk. Op grond van de beschikbare terugmeldingen lijkt het echter aanneme-

lijk dat bijna alle broedvogels overwinteren in het Deltagebied en dat een gedeelte van de jongen in ieder geval de eerste winter doorbrengen aan de Noordwestkust van Frankrijk. Het lijkt erop dat de jonge Scholeksters, al snel na het vliegvlug worden, het contact met de ouders verliezen. Slechts één broedvogel werd teruggemeld uit Noordwest Frankrijk.

Figuur 2. Terugmeldingen uit Frankrijk van Scholeksters geringd in het werkgebied van de Vogelwerkgebied Arnhem

Legenda bij figuur 2:

- = Geringd als kuiken in het werkgebied en geschoten in Frankrijk.
- = Geringd als broedvogel in het werkgebied en geschoten in Frankrijk

Tabel 2. Terugmeldingen van als nestjong geringde Scholeksters en geschoten in Frankrijk.

Ringdatum	Vindplaats	Datum geschoten	Afstand	Tijd	Richting
02-07-1991	Pas de Calais	28-07-1991	358	26	244
28-05-1991	Bray Dunes	21-07-1991	270	54	248
22-05-1995	Baie du Somme	15-07-1995	370	54	239
24-06-1991	Cotes Du Nord	03-09-1991	728	71	239
30-06-1994	Pas de Calais	06-10-1994	343	98	246
11-06-1995	Guerande	24-09-1995	801	105	230
29-06-1975	Bray Dunes	31-01-1976	?	208	?
17-06-1985	Les Crotoy	13-01-1986	359	210	239
18-06-1987	Baie St Michel	07-09-1989	655	466	236
25-06-1992	Ouistreham Calvados	30-12-2002	538	3840	236

Slaapplaatsen.

In de periode 1999-2005 zijn er op de Rhederlaag en de Nevelhorst geringde Scholeksters afgelezen. Tabel 3 geeft een overzicht met de herkomst van de afgelezen vogels. De meeste afgelezen vogels zijn als broedvogel op het nest geringd. Een vijftal vogels werd in de winter gevangen en geringd in het Deltagebied. Ook werden vijf vogels afgelezen die in eerdere jaren als nestjong waren geringd in het werkgebied.

Tabel 3. Herkomst van geringde Scholekster waargenomen op de Nevelhorst (Didam) en de Rhederlaag (Lathum) in de periode 1999-2005.

Herkomst	Aantal (n)
Liemers (als nestjong geringd)	5
Liemers (als broedvogel geringd)	29
Zeeland (als volgroeid geringd in overwinteringsgebied)	5
Duitsland (net over de grens in Kleef)	1
Totaal	40

Afstand tussen broed/ringplaats-slaapplaats.

Veel afgelezen Scholeksters op de slaapplaatsen zijn als broedvogel geringd op het nest. In tabel 4 heb ik een verdeling gemaakt tussen de afgelezen vogels op de Rhederlaag en de Nevelhorst. Er is een onderscheid gemaakt, wanneer bekend, in geslacht. Ook de afgelezen, als nestjong geringde vogels zijn als een aparte categorie meegenomen. Uit de tabel blijkt dat alle broedvogels in de buurt van de slaapplaats geringd zijn. De maximale afstand van de broedplaats tot de slaapplaats is 7 km. De vrouwtjes Scholeksters op de Rhederlaag zitten gemiddeld 2,6 km afstand van de broedplaats. Op de Nevelhorst zitten de vrouwtjes gemiddeld op 4,3 km. Bijna 2 km meer dus. Voor de nestjongen en de mannetjes Scholeksters zijn de terugmeldingen erg gering, maar ook bij deze categorie varieerde de afstand ring/broedplaats naar de slaapplaats tussen de 4 en 4,5 km. Het lijkt er dus op dat de Scholeksters dicht bij hun broedplaats een soos/slaapplaats bezoeken in het voorjaar. Er zit echter een addertje onder het gras. Als nu geen broedvogels buiten een straal van 7 km van de slaapplaats waren gevangen dan heeft dit invloed op de gemiddelde afstand. Hier heb ik echter nagekeken. Ook op een grotere afstand van 7 km van de slaapplaatsen zijn door ons broedvogels gevangen en voorzien van een ring. Deze vogels zijn echter nooit afgelezen op de slaapplaats. Waarschijnlijk zitten deze broedvogels op andere slaapplaatsen. Het is dus aannemelijk dat een gedeelte van de Scholeksters op de slaapplaatsen plaatselijke broedvogels zijn, die dicht in de buurt broeden. Opvallend is het grote aantal vrouwen. Dit valt wel te verklaren, omdat de broedvogels allemaal op het nest gevangen zijn. Hoewel mannetjes ook broeden, zal de vrouw het grootste gedeelte voor haar rekening nemen. Dus de vangmethode zorgt voor een relatief grotere hoeveelheid geringde vrouwen.

Tabel 4. Afstand tussen de broed en of ringplaats van waargenomen Scholeksters op de slaapplaats De Nevelhorst en De Rhederlaag.

Status	Aantal (n)	Geslacht	Minimale afstand (km)	Maximale Afstand (km)	Gemiddelde afstand in (km)
De Nevelhorst, Didam					
Broedvogel	2	Man	3	6	4,50
Broedvogel	11	Vrouw	2	6	4,27
Broedvogel	2	onbekend	4	6	5,00
Geringd als nest-jong	4	onbekend	2	7	4,75
De Rhederlaag, Lathum					
Broedvogel	1	Man	6	6	6,00
Broedvogel	10	Vrouw	0	6	2,60
Broedvogel	4	onbekend	3	3	3,00
Geringd als nest-jong	1	onbekend	3	3	4,00
Totaal	35				

Plaatstrouw aan slaapplaats.

In de periode 1999-2005 werden 40 verschillende Scholeksters één of meerdere keren afgelezen op een van de twee slaapplaatsen. De tijd die besteed is aan het aflezen van geringde Scholeksters varieerde sterk per jaar. Vooral in de periode 2001-2003 zijn de meeste aflezingen verricht. In 2001 zijn er 18 verschillende individuen afgelezen op de Nevelhorst. Maximaal waren in dit jaar 73 Scholeksters tegelijk aanwezig. Dit betekend dat bijna 25% van de aanwezige Scholeksters (er van uitgaande dat het om 73 verschillende individuen ging) geringd is. Om een betrouwbaar beeld te geven heb ik alleen de terugmeldingen verwerkt over de periode 2001-2003. (tabel 5)

Op de Nevelhorst wordt meer dan de helft van alle Scholeksters in alle 3 de onderzoeks-jaren afgelezen en totaal ruim 75% in 2 van 3 onderzoeks-jaren. Op de Rhederlaag liggen de aantallen iets lager. Het werkelijke percentage ligt natuurlijk iets hoger. Een deel van de vogels kan wel zijn teruggekeerd, maar niet zijn afgelezen. Vooral de roestvrijsalen ringen zijn lastig af te lezen. Een ander opmerkelijk feit is dat ondanks dat de slaapplaatsen hemelsbreed maar 7,5 km uit elkaar liggen er nooit enige uitwisseling tussen de slaapplaatsen is vastgesteld. Het lijkt er op dat een eenmaal gekozen slaapplaats iedere voorjaar trouw bezocht wordt door dezelfde groep vogels.

Tabel 5. Plaatstrouw aan slaapplaats in de periode 2001-2003

	De Nevelhorst	De Rhederlaag	Totaal
1 jaar waargenomen	4 (21%)	4 (26%)	8 (23%)
2 jaar waargenomen	4 (21%)	6 (41%)	10 (29%)
3 jaar waargenomen	11 (58%)	5 (33%)	16 (48%)

Overige bijzonderheden terugmeldigen.

Een op 17 maart 1996 als groter dan 2^e kalenderjaar geringde Scholekster in Emmerich, Duitsland las ik voor het eerst af op de Nevelhort op 30-3-1996. Deze Scholekster was voorzien van 2 kleine kleuringen en zijn borst was geel geverfd. De afstand tussen ring-

plaats en slaappleats is 17 km. Ik heb 2 brieven en een mail naar de ringer gestuurd maar hier nooit een respons op gehad. Deze Scholekster heb ik tot 2005 ieder jaar op de Nevelhorst teruggezien. Opvallend is dat dezelfde Scholekster op 17 maart 1996 nog op een andere plek in het binnenland is geringd, wat doet vermoeden dat deze vogel niet rechtstreeks vanuit het overwinteringsgebied naar de slaappleats is gevlogen. In de jaren erop werd deze vogel ook eind februari en begin maart al afgelezen op de Nevelhorst. Een op 17 juni 1991 als kuiken geringde Scholekster werd op 24 mei 1998 op het nest teruggevangen als broedvogel op slechts honderd meter afstand van de ringplaats. Een sterk staaltje van plaatstrouw aan de geboorteplek!

Conclusie en discussie.

- Een deel van de Scholekster die geringd zijn als nestjong brengen deze 1^e winter door langs de noordwestkust van Frankrijk. Er zijn ook terugmeldingen van nestjongen die in hun eerste levensjaar teruggemeld worden uit het Deltagebied.
- De broedvogels overwinteren vooral in het Deltagebied.
- De Scholeksters vertrekken snel na het broedseizoen met hun jongen uit ons werkgebied naar de kust.
- Op de slaappleatsen in ons werkgebied worden vooral lokale broedvogels afgelezen met een gemiddelde afstand tussen broedplaats en slaappleats van 4,5 km.
- De broedvogels van de Rhederlaag broedden gemiddeld dichterbij de slaappleats dan de broedvogels van de Nevelhorst.
- Er is een sterke trouw aan een gekozen slaappleats. Nooit is er uitwisseling vastgesteld tussen individuen op slaappleatsen op basis van ringaflezingen in de afgelopen jaren.

Hoe ringen van de Scholekster aflezen?

Het aflezen van Scholeksters is een sport op zich, kost veel geduld en tijd. De Scholekster worden afgelezen met een telescoop met 40 tot 60 maal vergroting. Het weer speelt altijd een belangrijke rol. Het beste gaat het met windstil weer en niet te zonnig. Uiteraard moet het droog zijn anders wordt de lens nat. Ik benader de Scholekster altijd heel rustig door er elke keer weer een paar meter naar toe te lopen en weer een paar minuten aan je laten wennen. Op ongeveer 30 m afstand (afhankelijk van de weersomstandigheden) kun je de ringen aflezen. Dit klinkt makkelijk maar is het zeker niet. Scholeksters bewegen continu. Dus je moet de hele tijd weer scherpstellen en inzoomen. Dit heeft wel het grote voordeel dat de vogels in alle posities in je gezichtsveld komen. De inscriptie van de ring staat helemaal rondom de poot. Aluminium ringen gaan het makkelijkst, omdat de cijfers vaak wat vuiler zijn en dus een mooi contrast vormen met de rest van de ring. Roestvrijstalen ringen zijn een stuk moeilijker. Als de Scholeksters aankomen zijn ze erg schuw, onrustig en vliegen snel op. Mijn ervaring is dat na een aantal weken het aflezen beter gaat. Het is net of ze dan een beetje aan mijn aanwezigheid wennen en er minder op reageren.

Dankwoord

Een woord van dank gaat uit naar de ringers D. Westra, J. Keultjes, F. Majoor en H. Vonk die bereid waren hun terugmeldingen belangeloos aan mij te verstrekken en in het bijzonder S. Waasdorp die veel energie heeft gestoken om geringde Scholeksters, op de slaappleatsen, af te lezen. Daarnaast bedank ik Jan Schoppers die een eerder concept van dit artikel voorzag van commentaar.

Literatuur

-Bijlsma R.G., F. Hustings & C.J. Camphuysen 2001. *Algemene en schaarse vogels van Nederland, de Avifauna van Nederland 2*. Gmb-uitgeverij/Knnv-uitgeverij, Haarlem/Utrecht.

-Lensink R. & Vogelwerkgroep Arnhem eo. 1993. *Vogels in het hart van Gelderland*. Knnv/Sovon, Utrecht.

-Cavé A.J. 1968. *The breeding of the Kestrel, Falco tinnunculus L., in the reclaimed area Oostelijk Flevoland*. *Neth J. Zool.* 18-313-407

